

PROBLEMI ODRŽIVOG RAZVOJA U SRBIJI

ISSUES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SERBIA

Tijana Ćuk¹

Rezime: Životna sredina predstavlja sve ono što nas okružuje, odnosno sve ono sa čim je čovek povezan, direktno ili indirektno. S tim u vezi javlja se pojam održivog razvoja, odnosno potreba da se sačuva životna sredina za buduće generacije. U vezi sa gore navedenim javlja se mnoštvo principa i dokumenata koje treba poštovati i primenjivati. Jedan od dokumenata je „Nacionalna strategija održivog razvoja“ koja ističe resurse na koje se primenjuje održivi razvoj kao i problematiku primene održivog razvoja. Cilj celog projekta je ka ostvarenju zacrtanog, a pitanje je da li i koliko je ostvarenje moguće. Republika Srbija je država koja teži ulasku u EU koja joj kao zahtev postavlja sistem zaštite životne sredine koji se kontinualno primenjuje, stoga je jako važno da Srbija posveti dovoljno pažnje ka realizaciji svih projekata koje EU nameće kao preduslove za članstvo i da razvije svest o važnosti održivog razvoja.

Ključne reči: Održivi razvoj, Životna sredina, Prirodni resursi

Abstract: Living environment present everything what is around us, namely everything with which mankind is liked directly or indirectly. In relations to this term of sustainable development appeared of to be more précised a need to preserve living environment for future generations. Connected to this above mentioned there are a lot of principles and documents which should be respected and implemented. One of the documents is „National strategy of sustainable development „was created which actually underlines the resources on which it should be implemented as well as the problems of implementation of sustainable development. The aim of this project is to achieve the goals, but at the same time there is a question if it is possible. Republic of Serbia is a state that aims to join EU whose one of the requests is to have a system for protection of environment which should be implemented continuously, therefore it is of a crucial importance to pay enough attention in order to implement all projects which EU namece as the preconditions for membership and also to develop the awareness of sustainable development.

Key words: Sustainable development, Living enviroment, Natural resources

¹ Tijana Ćuk, Fakultet organizacionih nauka, mail: tijacuk@yahoo.com

1. UVOD

Ako zamislimo da je Zemlja veliki svemirski brod sa svim ljudima koji žive na njoj i da ovaj brod putuje svemirom, i da su sve njene veze sa drugim planetama prekinute. Putnici se moraju zadovoljiti zalihama hrane, vode, kiseonika i energije koje su preostali na brodu. S porastom ljudi na brodu smanjuju se zalihe. Istovremeno se povećavaju količine otpada i štetnih materija. Život postaje sve teži, vazduha za disanje je sve manje. U jednom trenutku neke od putnika ovog broda će uhvatiti panika koja se vezuje za nedostatak vode, vazduha, hrane, a neko će nastaviti nesmetano da troši zalihe hrane koje su već na izmaku. Svi se oslanjaju na to da će u jednom trenutku nekom pasti na pamet šta je potrebno uraditi kako bi opstali. Ova kratka priča govori o nedovoljnoj svesti o tome šta nama pruža životna sredina, i koliko je važan pojam održivog razvoja, koga u našim uslovima života nismo ni svesni. Jer čovek je rob hedonizma i troši onoliko koliko mu priroda daje, čak i više.

Jedan od osnovnih koncepata ekonomike prirodnih resursa i životne sredine jeste koncept održivosti, ili održivog razvoja. Uprkos različitim interpretacijama koje se u literaturi mogu naći, ovom konceptu danas pripada centralno mesto u razmatranju drugoročne perspektive opstanka i napretka čovečanstva. Održivost, ili održivi razvoj, se javlja kako kao suštinski preduslov, tako i kao krajnji cilj efikasne organizacije brojnih ljudskih aktivnosti na Zemlji i nakon konferencije o životnoj sredini i razvoju održane u Rio de Janeiru u leto 1992. godine, pojam "Sustainable Development" postao je vodeći pojam u području politike o životnoj sredini.

Koreni ovog pojma se mogu naći u delima klasične ekonomske nauke, u ranim pokušajima odgovora na pitanje kakva je perspektiva razvitka ljudskog društva. Naime održivi razvoj se prema Završnom izveštaju Brundtlandove komisije (WCED 1987), definiše kao onaj koji zadovoljava sadašnje potrebe, ne ugrožavajući mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.

Važno je reći da planeta Zemlja, sa svojim potencijalima, ne sme biti degradirana od strane postojećih ljudi. Ovakvo rezonovanje se zasniva na teoriji pravičnosti John Rawlsa (1971), koji ističe fundamentalni princip moralne pravde, sadržan u podjednakom pravu svakog čoveka na najšire osnovne slobode, koje ne protivureče slobodi drugih. Dakle, pravo sadašnje generacije na iskorišćavanje resursa i životne sredine, ne sme

ugroziti isto takvo pravo narednim generacijama. Druga grupa razloga za održivi razvoj je ekološke prirode. Naime, ako priroda predstavlja vrednost samu po sebi, tj. ako očuvanje bio-diverziteta, ili zalihe prirodnih resursa ima opravdanje u stavu da je čovek samo deo prirode, te da nema prava da je nepovratno menja, onda je svaki vid ekonomske aktivnosti kojim se narušava diverzitet živog sveta, ili bogatstvo resursa, neprihvatljiv. Zapravo, ova grupa razloga se isto tako može svesti na moralne razloge, uz napomenu da se ovde ne potencira na odnos sadašnje generacije ljudi prema budućim generacijama, već odnos prema ostalim živim bićima, te prirodi u celini. Kao treći, mogući, razlog za opravdanje koncepta održivosti, može se navesti ekonomski argumenat da je održivi razvoj efikasniji. Drugim rečima, nepoštovanje koncepta održivosti, vodi ka neefikasnom privrednom razvoju, u smislu sve većeg rasipanja resursa i energije, tj. tendencije dugoročnog pogoršanja odnosa inputa outputa u globalnim razmerama.

Sve u svemu treba reći da je održivi razvoj skladan odnos zaštite životne sredine i privrednog napretka, kojim se obezbeđuje da prirodno bogatstvo ostane sačuvano i za buduće naraštaje. Održivi razvoj predstavlja generalno usmerenje, težnju da se stvori bolji svet, balansirajući socijalne, ekonomske i faktore zaštite životne sredine.

2. SRBIJA NA PUTU KA EU U POGLEDU ODRŽIVOG RAZVOJA

Na putu prema članstvu u Evropskoj uniji Srbija se susreće sa mnogim izazovima od kojih po svom obimu i složenosti, značajno mesto pripada rešavanju problema iz domena zaštite životne sredine i održivog upravljanja prirodnim resursima. Rešavanje tog izazova nalazi izvanredno efikasan instrument u regionalnoj i susedskoj saradnji u oblasti korišćenja resursa za održivi razvoj. Naime, pošto je u današnjem svetu očigledno da se ni jedna zemlja, a ni savez zemalja ne može izolovano suočiti sa efikasnim rešavanjem problema zaštite životne sredine i održivog korišćenja prirodnih resursa, u Evropskoj uniji se značajna sredstva opredeljuju za razvoj regionalne i prekogranične saradnje. Za Srbiju je od velikog značaja da je EU samo za Mađarsku izdvojio 100 milijardi evra isključivo za podršku projektima u okviru susedske saradnje te zemlje, i to za projekte koji se ostvaruju u zemljama koje se graniče sa Mađarskom. Ti projekti treba pre svega da obezbede zajedničko održivo korišćenje prirodnih i drugih resursa u pograničnim oblastima, pri čemu, na ovu podršku može da

računa cela Vojvodina i celo područje glavnog grada, Beograda. Posmatrajući privredne grane, turizam i njegovi specifični oblici, kao što je ekoturizam, ruralni turizam, nautički turizam, i slični, bi mogli biti dragocen alat za finansiranje zaštite osetljivih oblasti i socio-ekonomskog razvoja stanovništva koje živi u tim oblastima, ili blizu njih. Za realizaciju načela održivog turizma od posebnog su značaja turizam u prirodi i ekoturizam, jer oni sami po sebi nužno moraju da obezbeđuju poštovanje prirodne baštine i lokalnog stanovništva i usklađeni su sa ukupnim kapacitetom područja. Naravno, ne sme se čekati da sve mogućnosti i njihovu realizaciju neko pruži na tacni, već je za istinski održiv put, potrebno jačanje saradnje i partnerstva između istraživačkih "think tank"-ova, kako iz javnog sektora (državnih naučnoistraživačkih instituta, univerziteta), tako i civilnog sektora (stručnih udruženja, nevladinih organizacija i sl.), privrednih organizacija, lokalnog stanovništva i dr. Polazeći od zvanično proklamovanog strategijskog cilja podunavskih zemalja u oblasti kulture da se kulturno-istorijski resursi koriste u programima održivog razvoja, treba ukazati na činjenicu da je kulturno nasleđe važan razvojni društveni resurs i da se u mnogim lokalnim zajednicama može upotrebiti za programe razvoja. Pri tome turizam pruža najbolje mogućnosti za to, jer razvoj kulturnog turizma zahteva i finansijski omogućuje kvalitetnije čuvanje i obogaćivanje kulturnog nasleđa i spomenika. Na to ukazuje i Generalna skupština Svetske turističke organizacije (World Tourist Organisation – WTO): U Opštem kodeksu etike u turizmu u okviru „Načela“, ona ističe da turizam kao faktor održivog razvoja podrazumeva da su učesnici u turizmu dužni da čuvaju prirodnu sredinu, kako bi se postigao stalan i održivi privredni razvoj kojim se mogu zadovoljiti potrebe sadašnjih i budućih generacija. Tu se navodi i da oblici turizma koji su od koristi za očuvanje retkih i dragocenih resursa, kao i izbegavanje nagomilavanja otpada, moraju imati prioritetan značaj u svim nacionalnim strategijama privrednog, a posebno turističkog razvoja. Razvoj takvog turizma treba maksimalno podsticati kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou, jer je neophodno podstaći povećanje korisnog uticaja na lokalnu privredu.

3. ZNAČAJ SUSEDskih PROGRAMA EU

EU zemljama koje se nalaze na njenim novim granicama, pruža podršku iz svojih razvojnih fondova, u okviru prostornog razvoja, sa akcentom na održivom razvoju, a to je, kao što je napred rečeno najbrže ostvarivo u oblasti održivog turizma. Za Srbiju su od značaja Susedski

programi EU koji obuhvataju njenu saradnju sa Mađarskom, Rumunijom i Bugarskom, susednim članicama EU, kao i sa Hrvatskom, s tim što za poslednju državu za sada nije raspisan konkretni konkurs za projekte, ali u nekim vidovima trostrane prekogranične saradnje, na primer, evroregionalnoj saradnji bi mogle da učestvuju Srbija i Hrvatska zajedno sa Mađarskom.

Ako postavimo pitanje zašto su za Srbiju važni Susedski programi EU, možemo kao odgovor navesti primer oko 90% vodotokova Srbije koji su tranzitnog karaktera. Ti vodotokovi donose brojne probleme (zagađenje, poplave) koji se efikasno mogu rešiti samo ako se adekvatne mere primene na celini tih tokova. Za to su potrebne ne samo zajedničke akcije susednih zemalja, već često regionalni oblici saradnje. Tako na primer Evropska unija svojim članicama i zemljama koje to žele da postanu, postavlja zadatak da unaprede zaštitu voda kako kvalitativno, tako i kvantitativno, da promovišu održivo korišćenje vode, da doprinose kontroli prekograničnih problema vezanih za vode i da zaštite vodne i kopnene ekosisteme. Zato, da bi se stvorili dobri uslovi za efikasno rešavanje problema vezanih za vodu, neophodno se da svaka zemlja aktivno uključi u sve oblike međunarodne saradnje, kako bilateralnih, prekograničnih oblika saradnje, tako i multilateralnih oblika koji obuhvataju veći broj zemalja. Ta saradnja se odvija na osnovu dokumenata. Konvencije, sporazumi, ugovori su dokumenti saradnje koji imaju pravno obavezujući karakter, dok deklaracije i slični dokumenti o saradnji nemaju taj karakter, već samo ukazuju na poželjno ponašanje i poželjne akcije koje bi doprinele održivom korišćenju prirodnih resursa, pre svega vode na području koje obuhvata više država.

Važno je napomenuti da je prema podacima dostupnim na sajtu Pokrajinskog sekretarijata za zaštitu životne sredine i održivog razvoja Srbija potpisala saradnju sa Italijom, Mađarskom, Austrijom, Bugarskom kao i Francuskom. Takođe u decembru 2007. godine otpočela je realizacija projekta pod nazivom Trening za ekološku Srbiju (TREK), koji Otvoreni univerzitet Subotica sprovodi u saradnji sa Univerzitetom iz Ženeve, Fakultetom za primenjenu ekologiju „Futura“, a uz podršku Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije. Projekat traje tri godine, a njegov cilj je ispitivanje i identifikacija ključnih aktera u oblasti zaštite životne sredine u Srbiji i motivacija za dalju specijalističku edukaciju u ovoj oblasti, kao i sprovođenje edukacija na identifikovane teme.

Do kraja 2009. godine, izvršeno je istraživanje na uzorku od 1281 profesionalaca koji se bave zaštitom životne sredine, održano je 11 fokus grupa u gradovima širom Srbije i kreirana je argumentacija za uvođenje obaveznog izbornog predmeta Zaštita životne sredine i održivi razvoj u sistem formalnog obrazovanja u osnovne i srednje škole.

Napredak Srbije u oblasti životne sredine i prilagođavanje EU prati se već četiri godine, a nastaviće se i nakon pristupanja EU, samo na malo drugačiji način. Vodič o politici EU u domenu životne sredine treći je vodič te vrste koji Evropski pokret u Srbiji objavljuje uz podršku Slovačke agencije za međunarodnu saradnju i razvoj. Do sada su objavljeni vodiči iz oblasti energetike i poljoprivrede, a planirano je objavljivanje i priručnika iz oblasti trgovine i unutrašnjih poslova. Propisi iz oblasti životne sredine čine trećinu pravnog nasleđa EU i regulišu raznovrsne oblasti, od onih koji čine svakodnevni život građana, poput kvaliteta vazduha, nivoa buke i uklanjanja otpada, do složenih, za sada ne u potpunosti istraženih oblasti poput genetski modifikovanih organizama.

4. PROBLEMI ODRŽIVOG RAZVOJA U SRBIJI

Brojni su problemi na putu ka uspostavljanju održivog razvoja u Srbiji, neizostavna je materijalna komponenta, ali i intelektualna. Srbiji nedostaje novac, ali i stručnjaci koji će raditi na projektima koji se pred nju postavljaju na putu održivog razvoja kao komponente zaštite životne sredine. Takođe, nedostatak vremena za na primer rešavanje jednog od najsloženijih problema, a to je problem industrijskog zagađenja, jer je prema podacima SWOT analize koji su dostupni u dokumentu „Nacionalna strategija održivog razvoja u Republici Srbiji”, u našoj zemlji pokrenuta industrijska proizvodnja zastarelim tehnologijama što predstavlja kako se navodi u dokumentu “stvaranje raja za zagađivače”.

Važno je napomenuti da u Srbiji, zemlji sa ekstremno jeftinom električnom energijom, nivoom energetske efikasnosti iz 70-tih godina prošlog veka, priče o štednji i korišćenju obnovljivih izvora energije gube svaki smisao, sem reklamerskog za pojedine interesne i političke grupe. Razvijene zemlje, a samim tim i mudre zemlje u procesu strateškog planiranja energetskog razvoja, raznim povlasticama i subvencijama stimulišu građane i privredu da proizvode i koriste solarne sisteme. Što se tiče primene solarnih kolektora, u tome u Evropi prednjače Nemačka,

Grčka i Austrija. Gde je tu Srbija? Analizom stručnjaka i volontera tehničkog tima za energetska efikasnost koji su učestvovali u izradi Lokalnog ekološkog akcionog plana grada Kragujevca, glavni problemi koji utiču na životnu sredinu su niska energetska efikasnost zgrada, rad kotlova na uglj, niska energetska efikasnost saobraćaja i industrije kao i nepostojanje ekonomskih preduslova za štednju energije. Planiranim aktivnostima predviđeno je stvaranje povoljnog ekonomskog okruženja za štednju energije.

Probleme koji se u Srbiji javljaju možemo klasifikovati i na sledeći način:

- Budžetka ograničenja, pojačana ekonomskom krizom, visok unutrašnji deficit, visoka stopa nezaposlenosti;
- Spor tempo reformi, usporena borba protiv organizovanog kriminala i korupcije;
- Nepovoljna demografska struktura i loši demografski trendovi;
- Loša infrastruktura u oblasti životne sredine, stanovništvo ne veruje ni u jednu državnu instituciju;
- Napovoljni parametri kvaliteta vazduha i vode za piće.

Možemo zaključiti da treba još dosta raditi na jačanju svesti o značaju održivog razvoja i zaštite životne sredine u Republici Srbiji kao preduslova za članstvo u EU.

5. ZAKLJUČAK

Prema dokumentu Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije da bi ostvarila svoje osnovno strateško - političko opredeljenje: uključivanje u evropske integrativne tokove, pridruživanje, a potom i pristupanje EU mora da ispuni brojne složene i međusobno povezane uslove koje je EU formulisala pre više od jedne decenije kroz:

- Razvoj stabilnih institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu;
- Prava i poštovanje i zaštitu ljudskih prava i prava manjina;
- Razvoj tržišne ekonomije sposobne da se suoči sa pritiskom;
- Konkurencije unutar EU;
- Usaglašavanje sa pravnim tekovinama EU i preuzimanje obaveza koje proističu iz članstva.

Prednosti Srbije su dobra geografska pozicija zemlje, potencijalno kvalitetna radna snaga nasuprot nedostatku stručnjaka iz oblasti zaštite životne sredine, i nedovoljnoj svesti menadžmenta naših kompanija o značaju iste. Neophodno je razviti tu svest i ukazati koji su to brojni problem sa kojima se može suočiti ne samo naša zemlja već i čitava planeta ukoliko ne obratimo pažnju na našu životnu sredinu, koja nam daje, a ne traži ništa zauzvrat, osim toga da našim potomcima ostavimo ono što su nama naši preci ostavili.

LITERATURA

[1] Službeni glasnik Republike Srbije, „Nacionalna strategija održivog razvoja“,

Vlada Republike Srbije, Beograd 2008. godina

- [2] www.doiserbia.nb.rs - Dr. Edita Stojić Karanović, Regionalna i prekogranična saradnja za održivi razvoj, Septembar, 2007
- [3] www.eko.vojvodina.gov.rs- Pokrajinski sekretarijat za zaštitu životne sredine i održivog razvoja Vojvodina
- [4] www.ekoplan.gov.rs – Ministarstvo životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja
- [5] www.teklareka.com - Tekla reka